

การปฏิรูปการศึกษาตามพุทธปรัชญาการศึกษาที่น่าจะเป็นสำหรับประเทศไทย 4.0 Educational Reform as of Probable Buddhist Educational Philosophy for Thailand 4.0

สุนทร โคตรบรรเทา¹ สาริตา เจนเข้ว่า²

บทคัดย่อ

ท่ามกลางวิกฤตการณ์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยีที่ผันผวนและเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนไทยซึ่งได้รับการพัฒนาทางด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ จึงทำให้เกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมายในประเทศไทย แนวทางหนึ่งที่จะช่วยให้การปฏิรูปการศึกษาของประเทศประสบความสำเร็จได้ตามเจตนารมณ์ของฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนปัจจุบัน และจัดการศึกษาอย่างมีคุณภาพเพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข นั่นคือ การใช้หลักพุทธปรัชญาการศึกษา โดยนำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาใช้ทั้งระบบการศึกษา ตั้งแต่การกำหนดเป้าหมายและนโยบายการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร วิธีการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของครูผู้สอนต่อผู้เรียน ซึ่งหลักพุทธปรัชญาการศึกษานี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนทุกคนได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้านทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา เพื่อให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์โดยสมบูรณ์

คำสำคัญ : การปฏิรูปการศึกษา พุทธปรัชญาการศึกษา ประเทศไทย 4.0

Abstract

Amidst economical and social crises and rapid technological and transitional disruption, it directly affects the national development at large. Thai children and youth, especially, have encountered more material development than the mental one. This creates multiple social problems in Thailand. One of the guidelines that helps make the successful Thai Educational reform in accordance with the strong intention of the present H.E. Minister of Education and provide quality education for children to become good, clever and happy citizens in to apply Buddhist Educational

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา วิทยาลัยนครราชสีมา

² อาจารย์ประจำหลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการศึกษา วิทยาลัยนครราชสีมา

Philosophy by application of Buddhist teachings in the entire educational system, starting from goal and policy setting, curriculum time development, instructional management to the teachers' roles and duties in regards to students. Buddhist Educational Philosophy will help in enhancing all students to become developed in all aspects, physically, mentally, socially, and intelligently in order to be sound human-beings.

Keywords : Educational reform, Buddhist Educational Philosophy, Thailand 4.0

คำนำ

เมื่อวันจันทร์ที่ 6 มกราคม เวลา 07.00 น. มีข่าวทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย โดยผู้ประกาศข่าวได้อ่านข้อความตอนหนึ่งว่า “ฯพณฯ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ นายณัฏฐพล ทีปสุวรรณ ได้ประกาศให้ปี 2563 เป็นปีปฏิรูปการศึกษาไทย จะคืนเวลาให้ครูอยู่กับห้องเรียนให้มากขึ้น และจะพัฒนาครูและหนุนเสริมทางภาษา... ฯลฯ” ซึ่งนับว่าเป็นข่าวดี และขอให้คณะรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม ในฐานะที่เป็นผู้นำการศึกษาพื้นฐานของชาติในปัจจุบัน

ในอดีตเคยมีการปฏิรูปและการเปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษาของชาติในด้านโครงสร้างของการศึกษา การบริหารองค์การสถานศึกษา การพัฒนาบุคลากร การฝึกหัดครู และนโยบายในการปฏิบัติการจัดการศึกษาในสถานศึกษาตลอดตั้งแต่ปี 2543 ซึ่งถือว่าการปฏิรูปครั้งสำคัญที่มีการขยายการประถมศึกษาจาก 4 ปี เป็น 7 ปี แต่ไม่ประสบความสำเร็จ ต้องลดลงให้เหลือ 6 ปี ในปี 2523 จนทำให้เกิดโรงเรียนขยายโอกาสขึ้น (และเป็นปัญหามาจนถึงปัจจุบัน เช่น มีนักเรียนมัธยมต้นน้อย ครูไม่ครบชั้น และสอนไม่ตรงตามวิชาเอก ฯลฯ)

นอกจากนี้ยังมีปัญหาโครงสร้างองค์การสถานศึกษา ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงจากหน่วยงาน “ศึกษาธิการจังหวัด” “ศึกษาธิการอำเภอ” ซึ่งมีผู้บริหารเป็น “ศึกษาธิการจังหวัด” และ “ศึกษาธิการอำเภอ” มาเป็น “เขตพื้นที่การศึกษา” ซึ่งไม่สังกัดจังหวัดแต่มี “เขตฯ” อยู่ในตัวจังหวัด เช่น เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเขต 1” สำหรับระดับประถมศึกษา แต่ “เขตพื้นที่ศึกษามัธยมศึกษาเขต 23” ไม่ทราบว่ายู่จังหวัดอะไร เหล่านี้คือปัญหาในเรื่องโครงสร้างองค์การทางการศึกษาในระดับภูมิภาค

ผู้เขียนเคยมีประสบการณ์ที่นำมาเป็นเรื่องเล่าขาน เมื่อสิบกว่าปีที่ผ่านมามีอำเภอแห่งหนึ่งทางภาคเหนือตอนล่างจะจัดงานเกษตรของอำเภอแต่หาหน้กเรียนประถมศึกษาและมัธยมศึกษาในอำเภอมาพ่อน้ำและเดินนำหน้าขบวนแห่ในวันเปิดงานไม่ได้ โดยอ้างว่าไม่มีเขตพื้นที่การศึกษา

ประณการศึกษาอำเภอจะไปติดต่อก็ได้ (เรื่องเล่าออกจะยาวไป แต่สรุปว่า ตัวแทนฝ่ายการศึกษาในระดับอำเภอไม่มี เหมือนฝ่ายอื่นๆ)

อย่างไรก็ดีข่าววิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยดังกล่าวข้างต้นว่า รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการคนปัจจุบันได้ประกาศให้ “ปี 2563 เป็นปีปฏิรูปการศึกษาไทย” ทำให้นึกย้อนไปถึงแนวคิดของศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี นักการศึกษาและปราชญ์ทางการศึกษาชั้นนำของประเทศ และเป็นผู้บุกเบิกการปฏิรูปการศึกษาให้ประเทศไทยให้เป็น “ศาสตร์ทางการศึกษาขั้นสูง” โดยการยกวิทยฐานะของครูและผู้บริหารการศึกษาถึงขั้นปริญญาบัณฑิตที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา (ประสานมิตร) ซึ่งกลายมาเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว) ในปัจจุบัน

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช ได้เป็นผู้บุกเบิกแนวคิดในการพัฒนาวิชาการศึกษาให้เป็นศาสตร์ขั้นสูง และให้นำหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางการสร้างพุทธปรัชญาการศึกษาสำหรับประเทศไทยกว่าครึ่งศตวรรษมาแล้ว เพื่อให้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา การพัฒนาหลักสูตร และการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุขต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธปรัชญาการศึกษา

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี เห็นว่าประเทศไทยนับถือพุทธปรัชญาการศึกษามา ช้านาน และมีผู้นับถือพุทธศาสนาที่สุดในบรรดาศาสนาในประเทศไทย จึงเห็นสมควรนำมาสร้างเป็นปรัชญาการศึกษาของไทย โดยเห็นว่าพุทธปรัชญาการศึกษาควรมี 2 ส่วน คือ เนื้อหา และวิธีการของการศึกษา ดังนี้

1. เนื้อหา เนื้อหาของการศึกษาไทยตามหลักพุทธศาสนา มี 3 องค์ประกอบคือ เป้าหมายหลัก เป้าหมายเฉพาะ และนโยบาย ดังนี้

1.1 เป้าหมายหลักของการศึกษา คือ การพัฒนาร่างกายและจิตใจของผู้เรียนเพื่อให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุขทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งเป้าหมายนี้คือการพัฒนา “ขั้น 5” ตามหลักพุทธศาสนา คือ รูป (ร่างกาย) เวทนา (ความรู้สึก) สัญญา (การรับรู้) สังขาร (แรงขับ) และวิญญาณ (จิตสำนึก)

1.2 เป้าหมายเฉพาะของการศึกษา เป็นระดับปฏิบัติ จำเป็นต้องมีเป้าหมายเฉพาะ คือ เป้าหมายของหลักสูตรที่จะนำมาพัฒนาผู้เรียนให้มีประสบการณ์ในวิชาต่างๆ ที่จะพัฒนาร่างกายและจิตใจของผู้เรียนแต่ละคน และความแตกต่างระหว่างบุคคล

1.3 นโยบายของการศึกษา ต้องมีเป้าหมายเพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาของไทย ใน 3 ด้านดังนี้

1.3.1 เพื่อสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งตามหลักคำสอนของพุทธศาสนามีว่า “คนเปรียบเสมือนบัวสี่เหล่าคือ บัวเหนือน้ำ บัวปรึมน้ำ บัวใต้น้ำ และบัวใต้โคลนตม” คนก็มีระดับสติปัญญาต่างกัน

1.3.2 เพื่อส่งเสริมการแบ่งปันและมีส่วนร่วม การจัดการศึกษาต้องมุ่งส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม และการร่วมมือกันในการประชุม การอภิปราย และการรายงาน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกการมีส่วนร่วมและการแบ่งปัน ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ “สาราณียธรรม 6” หมายถึง การให้ระลึกถึงกันและกัน 6 ประการคือ เมตตากายกรรม (ช่วยเหลือทางกาย) เมตตาวาจกรรม (ช่วยเหลือทางวาจา) เมตตามโนกรรม (ช่วยเหลือทางจิตใจ) สาธารณโภคิตา (การมีส่วนร่วมแบ่งปันกัน) และทิวฐีสัมมัญญาตา (ข้อปฏิบัติที่ทำให้เกิดความพร้อมเพรียงกัน) และ “อปาหวนียธรรม 7” หมายถึง ธรรมอันเป็นไปเพื่อความเจริญเท่านั้น 7 ประการ (สำหรับหมู่ชนหรือผู้บริหารบ้านเมือง) แต่มี 2 ประการที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน คือ 1) หมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์ และ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจกรรมที่พึงกระทำ (ธรรมซึ่งพระพุทธองค์ตรัสแสดงแก่ กษัตริย์วัชชีทั้งหลาย)

1.3.3 ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ การคิดอย่างมีเหตุผลและมีข้อมูลยืนยัน ซึ่งเป็นการส่งเสริมผู้เรียนให้มีจิตใจในการแสวงหาความรู้อย่างอิสระ การทดลองค้นคว้าและการคิดทบทวนด้วยตนเองในทุกกิจกรรม การกระทำ การพูด และการคิดที่ทั้งปวง ตามหลัก “กาลามสูตร 10” หมายถึง การปฏิบัติเกี่ยวกับความสงสัย เช่น อย่าปลงใจเชื่อใครโดยการฟังตามกันมา การถือสืบทอดกันมา และการเล่าลือ เป็นต้น

2. วิธีการของการศึกษา วิธีการของการศึกษามี 2 องค์ประกอบคือ ยุทธศาสตร์การศึกษาและรูปแบบการเรียนการสอน ดังนี้

2.1 ยุทธศาสตร์การศึกษา มี 2 ระดับคือ ระดับประเทศ และระดับสถานศึกษา โดยระดับประเทศต้องคำนึงถึงการพัฒนาศรษฐกิจและสังคมเป็นสำคัญ ในบางช่วงเวลาอาจเน้นหนักการฝึกฝนและการพัฒนาอาชีพในบางสาขาที่ประเทศต้องการ ส่วนในระดับสถานศึกษาเกี่ยวข้องกับสถาบันการผลิตครูต้องมียุทธศาสตร์ในการผลิตครูและการพัฒนาครูในสาขาต่างๆ และการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษา ครูอาจารย์ที่จะออกไปสอนในระดับต่างๆ ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้ยังต้องพัฒนาครูอาจารย์ที่เป็นบุคลากรประจำการให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่ทันสมัย ก้าวทันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมตามยุคสมัย ยุทธศาสตร์ที่นำไปใช้ได้ทุกระดับ คือ “มรรคมืองค์แปด”ที่สามารถนำบุคคลไปสู่ความสำเร็จทั้งในระดับธรรมดาโลก (โลกียะ) และระดับเหนือโลก (โลกุตระ)

สำหรับมรรคมืองค์แปด คือ ทางอันมืองค์แปดอันประเสริฐ 8 ประการ ได้แก่ 1) การเข้าใจที่ถูกต้อง 2) การคิดที่ถูกต้อง 3) การพูดที่ถูกต้อง 4) การทำที่ถูกต้อง 5) การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง 6) การพยายามที่ถูกต้อง 7) การระลึกที่ถูกต้อง และ 8) การตั้งใจมั่นที่ถูกต้อง ซึ่งยุบรวมได้ 3 หมวดหรือ ธรรมชั้น 3 คือ ศิล สมาธิ และปัญญา โดยข้อ 3 4 5 เป็นศีล ข้อ 6 7 8 เป็นสมาธิ และข้อ 1 2 เป็นปัญญา

2.2 รูปแบบของการเรียนการสอน รูปแบบการเรียนการสอนนี้ ดร.สาโรช บัวศรี กล่าวอ้างว่าเป็นไปเพื่อพัฒนาด้านความรู้ (พุทธิพิสัย) ด้านทักษะ (ทักษะพิสัย) และด้านเจตคติ (จิตพิสัย) ในวิชาสาขาต่างๆ ต้องมีรูปแบบการเรียนการสอนทั่วไป และรูปแบบการเรียนการสอนเฉพาะ ดังนี้

2.2.1 รูปแบบการเรียนการสอนทั่วไป ในทุกสาขาวิชา (ทั้ง 8 กลุ่มสาระในปัจจุบัน) ควรเป็นการสอนโดยวิธีการแก้ปัญหา นับตั้งแต่การรู้จักแก้ปัญหาหรือสิ่งที่ตนไม่รู้ และไปจนถึงการหาหนทางไปสู่การเป็นผู้รู้ได้ด้วยตนเองในที่สุด ทั้งนี้ยอมเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า พระพุทธองค์ทรงเป็นผู้รู้แจ้งด้วยพระองค์เอง เรียกว่า การตรัสรู้ ซึ่งทรงค้นพบ “อริยสัจ 4” คือ ความจริงอันยิ่งใหญ่ 4 ประการ คือ ทุกข์ (ความไม่สบายกายและใจ) สมุทัย (สาเหตุการเกิดทุกข์) นิโรธ (หนทางดับทุกข์) และมรรค (วิธีเลือกปฏิบัติในการดับทุกข์) ในระหว่างออกทรงผนวชพระองค์คงได้ตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับทุกข์และสาเหตุแห่งทุกข์ และคงได้ทรงทดลองหลายๆ วิธีก่อนการทำสมาธิ และได้ทรงตรัสรู้การค้นพบอริยสัจสี่นี้

เมื่อพิจารณาแล้วการค้นพบอริยสัจสี่ของพระพุทธองค์ จึงเหมือนกับการคิดตามหลักวิทยาศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วย ขั้นตอนกำหนดปัญหา ขั้นตอนตั้งสมมุติฐาน ขั้นตอนทดลอง ขั้นตอนประเมินผล และขั้นสรุปผลของโลกตะวันตกนั่นเอง ดังนั้นรูปแบบการเรียนการสอนทั่วไปจึงเป็นการเรียนการสอนโดยวิธีการแก้ปัญหา

2.2.2 รูปแบบการเรียนการสอนเฉพาะ หมายถึง กลวิธี (Techniques) ในวิชาเฉพาะตามกลุ่มสาระทั้ง 8 ซึ่งครูแต่ละกลุ่มสาระต้องคิดว่ากลวิธีสอนให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อ (ความรู้) และทักษะ (การปฏิบัติ/การกระทำ) จนเกิดความชำนาญหรือความคล่องในกลุ่มสาระ ให้สอดคล้องกับความมุ่งหมาย ขอบข่าย ประสบการณ์ และการประเมินผลการเรียน

สาระสำคัญของพุทธปรัชญาการศึกษา

สาระสำคัญของพุทธปรัชญาการศึกษา หรือปรัชญาการศึกษาไทย 4.0 ที่ยึดหลักพุทธศาสนา คือ การพัฒนาขั้น 5 (ร่างกายและจิตใจ ของผู้เรียน เพื่อให้ความโง่เขลาลดน้อยถอยลง และหมดสิ้นในที่สุด และให้อยู่ในสังคมอย่างเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข) ซึ่งมีสาระสำคัญใน 7 องค์ประกอบคือ 1) นโยบายของการศึกษา 2) ความมุ่งหมายของการศึกษา 3) จุดมุ่งหมายของสถานศึกษา 4) หน้าที่ของครูผู้สอน 5) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 6) เนื้อหาของหลักสูตร และ 7) จุดมุ่งหมายของวิธีการเรียนการสอน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. นโยบายของการศึกษา ในระดับประเทศ มี 3 ประการ ดังนี้

- 1.1 เพื่อตอบสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล
- 1.2 เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วม และการแบ่งปัน
- 1.3 เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2. ความมุ่งหมายของการศึกษา มี 5 ประการ ดังนี้

- 2.1 เพื่อพัฒนาร่างกายและจิตใจผู้เรียนให้สมบูรณ์
- 2.2 เพื่อเข้าใจอุดมการณ์ของสังคมที่ผู้เรียนอาศัยอยู่ในฐานะเป็นพลเมืองดี
- 2.3 เพื่อพัฒนาความสามารถในการคิดของผู้เรียนไปสู่การคิดที่ถูกต้อง
- 2.4 เพื่อพัฒนาศีลธรรมและจริยธรรมของผู้เรียนให้มีความสัมพันธ์อย่างสงบระหว่างสมาชิกสังคมและโลก
- 2.5 เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะ และเจตคติในกลุ่มสาระตามหลักสูตรและระดับชั้นเรียนตามความต้องการของแต่ละบุคคลและความแตกต่างระหว่างบุคคล

3. จุดมุ่งหมายของสถานศึกษา สถานศึกษาที่จัดการศึกษาตามหลักปรัชญาการศึกษา เชื่อมั่นว่าทุกคนพร้อมจะเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุขทุกช่วงชีวิตตั้งแต่เด็กจนถึงเป็นผู้ใหญ่ และทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ดังนั้นจึงนำพุทธปรัชญาการศึกษาไปปฏิบัติเป็นแนวทางในการจัดการเรียนการสอนโดยมีจุดประสงค์ 5 ประการดังนี้

3.1 เตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนทุกคนเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุขทุกช่วงชีวิตทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

3.2 จัดสิ่งแวดล้อม อาคารสถานที่ และสิ่งอำนวยความสะดวกให้เอื้อและสอดคล้องต่อการพัฒนาจิตใจของผู้เรียนทุกคน

3.3 ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักแบ่งปันและการมีส่วนร่วมภายในสถานศึกษาและในสังคมภายนอกสถานศึกษา

3.4 ส่งเสริมการเรียนรู้ ความรู้ ทักษะและเจตคติ ในทุกคนทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นกลุ่ม

3.5 ส่งเสริมความแตกต่างบุคคลในระหว่างการจัดการเรียนการสอน

4. หน้าที่ของผู้สอน ครูผู้สอนต้องสอนให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข ดังนี้

4.1 การสอนให้เป็นคนเก่ง คนเก่งคือคนมีปัญหา โดยมีวิธีสอนผู้เรียน 4 ประการดังนี้

4.1.1 สอนให้รู้แจ้งในสาระการเรียนรู้ที่ต้องเรียนตามหลักสูตร โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ซึ่งเปรียบเสมือนบัวสีเหล่า

4.1.2 สอนให้คิดหาเหตุและผลที่ถูกต้อง โดยวิธีการแก้ปัญหาทั้งห้าขั้นคือ การกำหนดปัญหา การตั้งสมมติฐาน การทดลอง การวิเคราะห์ข้อมูล และการสรุปผล

4.1.3 สอนให้มีความเข้าใจที่ถูกต้องอย่างมีเหตุผล และอธิบายได้

4.1.4 สอนให้มีความคิดที่ถูกต้อง โดยมีกรอบและกระบวนการคิดที่ดี

4.2 การสอนให้เป็นคนดี คนดีคือคนมีศีล โดยมีวิธีสอนผู้เรียนดังนี้

4.2.1 สอนให้รู้หนังสือ คืออ่านออก เขียนได้ และคิดเลขเป็น เพื่อเป็นพื้นฐานในการใช้ภาษาที่ดีโดยเฉพาะภาษาแม่ (ภาษาไทย) และภาษาสากลของโลก (ภาษาอังกฤษ)

4.2.2 สอนให้ใช้ภาษาและคำพูดที่ถูกต้อง เว้นจากการพูดปด การพูดนิทา การพูดคำหยาบ และการพูดเหลวไหล

4.2.3 สอนให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง เว้นจากการเบียดเบียนทรัพย์สินและชีวิตของผู้อื่น

4.2.4 สอนให้รู้จักประพฤติตามกฎหมายบ้านเมือง ประเพณีนิยมของสังคม และมีการดำรงชีวิตที่เหมาะสมตามวัยและสภาพสังคม

4.3 สอนให้เป็นคนที่มีความสุขจากการเรียนรู้ คนมีความสุขคือ คนมีสมาธิในการเรียนรู้ 4 ประการดังนี้

4.3.1 สอนให้รู้จักหลีกเลี่ยงสิ่งชั่วร้ายที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ เช่น ความเกียจคร้าน ความไม่สนใจเรียน และความไม่ตั้งใจเรียน เป็นต้น และรู้จักการเอาชนะสิ่งเหล่านี้โดยการทำสิ่งตรงข้าม เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความสนใจการเรียน และความตั้งใจเรียน เป็นต้น

4.3.2 สอนให้รู้จักพัฒนาและเพิ่มพูนความรู้ของตนเอง โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จากแหล่งเรียนรู้ สื่อต่างๆ และวิธีการต่างๆ โดยใช้ปัญญาของตนเองอย่างมีสติทั้งทางกาย ทางจิตใจ ทางความรู้สึก และทางการปฏิบัติ

4.3.3 สอนให้รู้จักรักษาคุณสมบัติที่ดีของตนไว้ให้คงอยู่ตลอดไป เพื่อความก้าวหน้าในการเรียนรู้ในระดับสูงต่อไป

4.3.4 สอนให้รู้จักการมีสติที่ถูกต้อง โดยมีจิตสงบสุข ทำจิตใจให้ผ่องใส แน่วแน่ และสำรวมอยู่กับสิ่งที่ตนเรียนรู้เพียงอย่างเดียว คือให้มีจิตตั้งเดียว (จิตเอกัตตะ) นั้นเอง

5. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร จุดมุ่งหมายสำคัญของหลักสูตรคือ การพัฒนาขั้นห้าของผู้เรียน ได้แก่ รูป (ร่างกาย) เวทนา (ความรู้สึก) สัญญา (การรับรู้) สังขาร (แรงขับ) และวิญญาน (การเข้าใจ) ดังนี้

5.1 เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีร่างกาย (รูป) สุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง สมบูรณ์ สมส่วน คล่องแคล่วว่องไว มีการพัฒนาการทางกายภาพตามวัย และได้มาตรฐานสากล

5.2 เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้สึก (เวทนา) โดยใช้ประสาททั้ง 5 ได้อย่างเหมาะสม ถูกต้อง และมีการพัฒนาการตามลำดับขั้น

5.3 เพื่อพัฒนาการรับรู้ (สัญญา) ของผู้เรียนให้มีสติปัญญา ความรู้ ความสามารถ และการเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับตนเอง สังคม และโลก และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขในปัจจุบันและอนาคต

5.4 เพื่อพัฒนาแรงขับและคุณสมบัติทางจิตใจ (สังขาร) ของผู้เรียน ได้แก่ อารมณ์ เจตคติ ศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรม

5.5 เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นผู้มีจิตสำนึกทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ (วิญญาน) และ การคิดที่ถูกต้อง

6. เนื้อหาของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตรต้องมีการกำหนดไว้ล่วงหน้า โดยเฉพาะเนื้อหาพื้นฐานสำหรับทุกคน และเนื้อหาเสริมเพิ่มเติมสำหรับผู้มีความสามารถพิเศษ และมีความต้องการพิเศษ ดังนี้

6.1 มีเนื้อหาวิชาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาร่างกายให้แข็งแรง สมบูรณ์ มีพละนาฏยที่ดี มีร่างกายสมส่วน และเจริญเติบโตตามวัย และพัฒนาการทางสรีระ เช่น วิชาโภชนาการ วิชาสุขภาพและพละนาฏย เป็นต้น

6.2 มีเนื้อหาวิชาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับการเสริมสร้างและฝึกฝนร่างกายให้แข็งแรง คล่องแคล่ว ว่องไว และการมีร่างกายสมส่วน เช่น วิชาพลศึกษา การกีฬานันทนาการ และการเคลื่อนไหวร่างกายทุกส่วน

6.3 มีเนื้อหาวิชาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาความรู้สึนึกคิด เช่น วรรณคดี ภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา ชีววิทยา และนิเวศวิทยา เป็นต้น

6.4 มีเนื้อหาวิชาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการพัฒนาการคิด และการใช้สมอง ได้แก่ วรรณคดี คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยี เป็นต้น

6.5 มีเนื้อหาวิชาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการพัฒนาอารมณ์ เจตคติ ศีลธรรม จริยธรรม และคุณธรรม เช่น วิชาสังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศิลปะ ดนตรี การวาดภาพและเขียนภาพ การปั้นและการแกะสลัก เป็นต้น

6.6 มีเนื้อหาวิชาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับการพัฒนาจิตสำนึก และการใช้เหตุผล เช่น วิชาศีลธรรม จริยธรรม จริยศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ สังคมศึกษา สังคมวิทยา สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติศึกษา เป็นต้น

7. จุดมุ่งหมายของวิธีการสอน_ วิธีการสอน และกลวิธีสอนต้องให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและสภาพของผู้เรียน ดังนั้นครูผู้สอนต้องยึดหลักอริยสัจ 4 (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค) และมรรคมืองค์แปด ดังนี้

7.1 ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ตามวิธีของทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) หรือมรรคมืองค์ 8 เพื่อให้ผู้เรียนมีลักษณะดังนี้

7.1.1 เป็นคนเก่ง คือเป็นคนมีปัญหาดี มีความเฉลียวฉลาด มีความเฉียบแหลม ทนคน ทนเหตุการณ์ และทันสมัยอยู่เสมอ โดยมีการคิดที่ถูกต้องและมีการเข้าใจที่ถูกต้อง (มีปัญหา) รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่เรียน มีเหตุผล เข้าใจปัญหา และหาทางแก้ปัญหาด้วยตนเอง (อริยสัจ 4) ในระดับธรรมดาโลก เข้าใจที่มาของความชั่วและความดี เข้าใจไตรลักษณ์ (ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา) คือเข้าใจปัญหา การเปลี่ยนแปลง และความไม่แน่นอน เข้าใจเหตุและผลของสิ่งที่เรียน และต้องเรียนรู้

7.1.2 เป็นคนดี คือ เป็นผู้มีศีล โดยมีการกระทำที่ดีงาม การพูดที่ดีงาม มีจิตใจที่ดีงาม และดำรงชีวิตที่ดีงาม คือ มีความประพฤติดีทั้งทางกาย ทางวาจา และทางใจ อันเป็นพื้นฐานของ

คุณลักษณะที่ดีในตัวผู้เรียน มีความซื่อสัตย์สุจริต มีการดำรงชีวิตที่ดีงาม ไม่หลงมัวเมาในการทำชั่วที่เป็นภัยต่อตนเองและสังคมในปัจจุบัน และคุณลักษณะที่ดีจะส่งผลต่อการดำรงชีวิตที่ดีในอนาคต

7.1.3 เป็นคนมีความสุข คือ เป็นผู้มีความสุข โดยมีความพากเพียร มีจิตใจตั้งมั่น และมีจิตใจจดจ่อ (การสำรวมที่ถูกต้อง) เป็นผู้ที่มีจิตใจสงบเบิกบานอยู่เสมอ รู้จักปฏิบัติต่อตนเองอย่างมีสติสัมปชัญญะในหน้าที่ต้องปฏิบัติและรับผิดชอบ และมีจิตใจมั่นคงแน่วแน่ เพื่อให้มีความสุขกายและสบายใจในปัจจุบัน และอนาคตในระดับธรรมดาโลก (โลกียะ)

7.2 ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยวิธีการแก้ปัญหา และการเรียนรู้ด้วยตนเองทั้งการเรียนเป็นรายบุคคล และเป็นกลุ่มบุคคล

7.3 คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน ซึ่งเปรียบเสมือนบัวสี่เหล่าคือ ผู้เรียนกลุ่มเก่งมากที่สุด กลุ่มเก่งมาก กลุ่มเก่ง กลุ่มปานกลาง และกลุ่มอ่อน (เกรด 4 3 2 1) แต่ผู้เรียนทั้ง 4 กลุ่มต้องได้เรียนรู้และบรรลุเป้าหมายในการเรียนรู้และการดำรงชีวิต คือ เก่ง ดี และมีความสุขในที่สุด

7.4 จัดสภาพภายในห้องเรียน บริเวณสถานศึกษาและสภาพแวดล้อม เพื่อให้เอื้อต่อการเรียนรู้แต่ละคน และการเรียนรู้เป็นกลุ่มตามความเหมาะสม เพื่อส่งเสริมการเป็นคนดีในหมู่คณะ รู้จักแบ่งปันและการมีส่วนร่วมในการเรียนและกิจกรรม ซึ่งจะส่งผลให้เป็นพลเมืองดีของชาติ รู้จักเสียสละแบ่งปัน การให้ การมีส่วนร่วม และการเป็นจิตอาสาในสังคมประชาธิปไตยในยุค 4.0 ต่อไป

7.5 ให้ความสำคัญกับผู้เรียนที่มีความต้องการพิเศษเป็นรายบุคคล โดยเฉพาะกลุ่มเด็กเรียนอ่อน หรือเป็นบัวใต้น้ำโคลนตม และในขณะเดียวกันต้องส่งเสริมเด็กเรียนเก่งมาก และเก่งมากที่สุดให้เจริญงอกงามทั้งความรู้ และสติปัญญายิ่งขึ้นไปเรื่อยๆ

7.6 คิดหาวิธีการสอนและกลวิธีสอน กิจกรรมและประสบการณ์ที่หลากหลายทั้งในและนอกห้องเรียน และสอดคล้องกับสื่อ เนื้อหาความรู้ และทักษะของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ซึ่งแตกต่างกัน และกลุ่มผู้เรียนที่มีสติปัญญาและพื้นฐานความรู้แตกต่างกัน (บัวสี่เหล่า)

สรุปสาระสำคัญของพุทธปรัชญาการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษาของไทยที่น่าจะเป็นตั้งแต่ปี 2563 เป็นต้นไป ควรเป็นการนำพุทธปรัชญาการศึกษาที่ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี อดีตอธิการบดีคนแรกของวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร (ซึ่งภายหลังได้พระราชทานนามเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (มศว) เมื่อ พ.ศ. 2517) เป็นผู้บุกเบิกและให้แนวทางไว้ โดยสรุปพุทธปรัชญาศึกษามี 2 ส่วน คือ 1) ส่วนเนื้อหาของการศึกษา 2) ส่วนวิธีการของการศึกษา ดังนี้

1. เนื้อหาของการศึกษา มี 3 องค์ประกอบคือ 1) เป้าหมายหลักของการศึกษา 2) เป้าหมายเฉพาะของการศึกษา และ 3) นโยบายของการศึกษา โดยเป้าหมายหลักของการศึกษาคือ การพัฒนาร่างกายและจิตใจของผู้เรียน (ขั้น 5) เป้าหมายเฉพาะของการศึกษา ในระดับปฏิบัติ คือ การพัฒนาหลักสูตรเพื่อที่จะนำไปใช้พัฒนาผู้เรียนให้มีประสบการณ์ในการเรียนรู้สาขาวิชาต่างๆ ที่จำเป็นต่อการ

พัฒนาร่างกายและจิตใจ ส่วนนโยบายของการศึกษา เป็นแนวปฏิบัติในการจัดการศึกษาใน 3 ด้านคือ เพื่อสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล (บัวสีเหล่า) เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมและแบ่งปัน และเพื่อการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2. วิธีการของการศึกษา ตามหลักพุทธปรัชญาการศึกษา มี 2 องค์ประกอบคือ 1) ยุทธศาสตร์การศึกษา และ 2) รูปแบบการเรียนการสอน โดยยุทธศาสตร์การศึกษาระดับประเทศคำนึงถึงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ส่วนยุทธศาสตร์ระดับสถานศึกษามีความเกี่ยวข้องกับการผลิตครู ซึ่งต้องมียุทธศาสตร์ในการผลิตครูและพัฒนาครูในกลุ่มสาระต่างๆ และการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่ออกไปสอนในระดับต่างๆ ของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้มีความรู้ความสามารถและทักษะที่ทันสมัย ก้าวทันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและนวัตกรรมประเทศไทย 4.0 ซึ่งยุทธศาสตร์ระดับประเทศและระดับสถานศึกษา คือ “มรรคมืองค์แปด” ซึ่งหมายถึง “ทางมืองค์แปดอันประเสริฐ” ได้แก่ 1) การเข้าใจที่ถูกต้อง 2) การคิดที่ถูกต้อง 3) การพูดที่ถูกต้อง 4) การทำที่ถูกต้อง 5) การเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง 6) การพยายามที่ถูกต้อง 7) การระลึกที่ถูกต้อง 8) การตั้งใจมั่นที่ถูกต้อง ซึ่งบูรรวมได้เป็นศีล สมาธิ และปัญญา ส่วนรูปแบบการเรียนการสอนมี 2 องค์ประกอบคือ รูปแบบการเรียนการสอนทั่วไป ต้องใช้หลักอริยสัจสี่คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ซึ่งเหมือนกับวิธีการคิดแบบวิทยาศาสตร์ของตะวันตก จึงอาจสรุปได้ว่า รูปแบบการเรียนการสอนทั่วไปเป็นวิธีการเรียนการสอนโดยวิธีการแก้ปัญหา และรูปแบบการเรียนการสอนเฉพาะ หมายถึง กลวิธีการสอนตามกลุ่มสาระต่างๆ ซึ่งครูต้องคิดค้นหาวิธีการสอนให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาความรู้ ทักษะการปฏิบัติจนเกิดความชำนาญ ความคล่อง และความรักในการเรียนรู้กลุ่มสภะนั้นๆ คือ ได้ทั้งด้านความรู้ ความชำนาญ และความรักในการเรียนนั้นคือ พุทธิพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย

ข้อเสนอแนะต่อกระทรวงศึกษาธิการ

1. ควรนำหลักพุทธปรัชญาการศึกษาตามการบุกเบิกของศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี มาใช้ในการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป
2. ควรมีนโยบายการศึกษาของประเทศไทย 4.0 โดยยึดไตรภาคี คือ การสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและแบ่งปัน และการคิดอย่างมีวิจารณญาณของผู้เรียน
3. ควรมีจุดมุ่งหมายของการศึกษาเพื่อพัฒนาร่างกายและจิตใจของผู้เรียน (พัฒนาขั้น 5)
4. ควรมีจุดมุ่งหมายของสถานศึกษาเพื่อเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข (มีศีล สมาธิ และปัญญา)
5. ครูในยุคประเทศไทย 4.0 ควรมีภาระหน้าที่ในการสอนให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง คนดี และคนมีความสุข
6. ควรมีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรในยุคประเทศไทย 4.0 ที่เน้นการพัฒนาร่างกายและจิตใจของผู้เรียนตามจุดมุ่งหมายของการศึกษา

7. ควรมีเนื้อหาของหลักสูตรที่พัฒนา ส่งเสริม และฝึกฝนร่างกาย พัฒนาความรู้สึกรักคิด การคิดและการใช้สมอง อารมณ์ เจตคติ ศีลธรรม จริยธรรม คุณธรรม และจิตสำนึกของผู้เรียน

8. ควรมีวิธีการสอนและกลวิธีสอนที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรคือ ยึดผู้เรียนเป็น สำคัญตามหลักอริยสัจสี่ และมรรคมืองค์ 8

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2545). พจนานุกรมพุทธศาสนานิตยสารประมวลธรรม.

กรุงเทพฯ: เอส อาร์พริ้นติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.

สุนทร โคตรบรรเทา. (2553). ปรัชญาการศึกษาฉบับผู้บริหารสถานศึกษา. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.

_____. (2544). รวมบทความและงานเขียนศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

_____. (2554). ปรัชญาการศึกษา : จุดบรรจบของการศึกษากับประชาธิปไตย (งานแปล). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.